

УДК 504:001.12/18(477.81)

Клименко М.О., Клименко О.М., Прищепя А.М., Клименко Л.В. (Україна, Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ СОЦІО-ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Незважаючи на більш менш успішну розробку теоретичних та методологічних засад стійкого розвитку, в Україні майже відсутній досвід та практика складання стратегій розвитку держави, розвитку регіонів, районів та населених пунктів. При цьому слід зазначити, що на даний період в Україні відсутні загально визначені методики оцінки соціально-економічного розвитку територій, які могли б враховувати не лише можливості та механізми ефективного керівництва розвитком цих територій, але й враховували історичні, національні, ментальні та регіональні особливості, які формують базис розвитку сільських громад. Щодо оцінки екологічного розвитку територій в останні роки напрацьовані не лише методичні підходи, але й методики оцінки інтегрованих показників екологічного розвитку територій та агроекологічної оцінки земель сільськогосподарського призначення [1, 2].

Встановлено, що найменш обґрунтованими і розробленими залишаються методики оцінки рівня розвитку регіону, району, населеного пункту, згідно з якою можна провести розрахунки показника стійкості і виявити фактори впливу на розвиток регіону, району, населеного пункту, що обумовлюють проблемність їх функціонування. В зв'язку з цим виникає потреба у розробці методики соціоекономічного та екологічного стану вище перерахованих територій, зокрема сільських населених пунктів.

Узагальнюючи і зіставляючи підходи до оцінки соціоекономічної та екологічної систем регіону, вибраний алгоритм оцінки рівня СЕЕ розвитку регіону (району, населеного пункту), що передбачає розрахунок інтегрального показника, який об'єднує низку часткових показників, що характеризують рівні соціального, економічного та екологічного розвитку регіону, району, населеного пункту.

В якості об'єкта дослідження вибраний один з типових адміністративних районів – Рокитнівський район Рівненської області.

Рокитнівський район розташований на північному сході Рівненської області. На півночі межує з Білорусією, на сході з Житомирською областю. На заході з Дубровицьким, Сарненським, а на півночі з Березнівським районами.

Район займає площу – 2356 кв. км. Населення складає – 47601 чоловік, у т.ч. сільське населення складає понад 84%. Двом селищним та 14 сільським Радам підпорядковано 40 населених пунктів. Основний напрям економіки – сільськогосподарський.

Оцінка стану соціо-економічної та екологічної системи розвитку району та населених пунктів здійснювалась нами з використанням системи базових індикаторів поєднаних у однорідні групи (економічну, соціальну, екологічну). Вважали, що індикатори окремих груп є не замінними, або такими, що низьке значення хоча б однієї із часткових оцінок істотно знижує агреговану, інтегровану і інтегральну оцінку.

Загальна схема оцінки соціо-економіко-екологічного розвитку СНП зводиться до наступного: розрахунок індексу СЕЕ розвитку територій здійснюється за формулою: як середнє геометричне інтегрованих показників соціального, економічного та екологічного розвитку СНП.

Методологічною основою оцінки соціо-економіко-екологічного стану сільських населених пунктів (СНП) є системний підхід, який враховує взаємозв'язки між показниками, що характеризують стан економічного, соціального та екологічного розвитку сільських громад. Однак їх використання потребує розширення кількості базових показників, що характеризують сторони соціо-економічного розвитку сільських громад та екологічного їх розвитку з урахуванням агроекологічної оцінки земель сільськогосподарського призначення. Особливу увагу слід приділити обґрунтуванню інтегрованого показника соціо-екологічного розвитку території СНП, який зміг би об'єктивно відобразити ступінь просування сільської громади в напрямку сталості [3,4].

В основу аналітичного дослідження соціо-економічного функціонування СНП покладено систему показників регіональної та місцевої статистичної звітності, які об'єднані в інтегровані показники: соціального та економічного розвитку.

Оцінку соціо-економічного розвитку СНП рекомендується проводити з урахуванням демографічних та соціально-економічних показників. При цьому, комплексна оцінка рівня соціального та економічного розвитку СНП повинна враховувати наступні підсистеми агрегованих показників:

- захищеності життєвого рівня населення: показника кількості постраждалих від катастроф і аварій; показника кількості інвалідів; коефіцієнта злочинності;
- демографічної ситуації: показника кількості населення у СНП; народжуваності; смертності; природного приросту; показника типу вікової структури;
- інфраструктури: включає дані про наявність на території СНП сільради; закладів освіти; дитячих дошкільних закладів; медичних і торговельних закладів; підприємств побуту; стан приватного сектору та рівень їх електрифікації, газифікації, водо забезпечення та каналізації;
- забезпеченості людськими і інтелектуальними ресурсами – включають показники частки працездатного населення; рівня захворюваності на туберкульоз; чисельності учнів;
- соціально-економічні – включають показники доходів місцевих бюджетів; індивідуальних доходів;
- життєвого і транспортного забезпечення - включають показники забезпеченості населення житлом; транспортне забезпечення; відстань до райцентру;
- наявного безробіття.

Оцінку соціо-економічного розвитку території СНП слід виконувати шляхом розрахунку нормованих показників у шкалі від 0 до 1 з використанням значень max і min та їх коливань в межах району, області, або згідно нормативів.

Дослідженнями встановлено, що інтегровані показники СНП району оцінюються низькими значеннями індикаторів. Так, задовільний стан розвитку соціальної підсистеми мають Березівська (0,46), Блажівська (0,44), Глиннівська (0,48), Старосільська (0,54) сільські ради.; загрозливий Біловізька (0,32), Борівська (0,35), Карпилівська (0,37), Рокитнівська (0,30), Кам'янська (0,27), Масевицька (0,26) сільські ради. Критичний стан розвитку соціальної підсистеми сформувався у Кисорицькій (0,15), Сновидовицькій (0,18), Томашгородській (0,16) сільських радах. Основною причиною критичного стану соціальної підсистеми цих сільських рад, стала низька захищеність життєвого рівня їх населення.

Слід зазначити, що інтегровані показники економічного стану СНП є значно нижчими у порівнянні з соціальними. Так, за інтегрованими показниками загрозливий стан розвитку економічної підсистеми мають Карпилівська (0,25), Рокитнівська (0,32), Томашгородська (0,23) сільські ради Інші , а саме Біловізька (0,14), Березівська (0,18), Блажівська (0,07), Глиннівська (0,09), Борівська (0,14), Вежицька (0,14), Масевицька (0,15), Кам'янська (0,04), Кисорицька (0,05), Сновидовицька (0,05), Старосільська (0,09) сільські ради мають критичний стан розвитку економічної підсистеми. Основною причиною критичного стану економічної системи цих СНП є низький дохід та високе безробіття.

Таким чином, за рівнем соціального розвитку СНП району розподіляються у три групи: задовільного стану (0,4-0,6) – 4; загрозливого стану (0,2-0,4) – 7; критичного (0-0,2) – 3 сільські ради; а за рівнем економічного розвитку СНП району розподіляються на дві групи: загрозливого стану (0,2-0,4) – 3; критичного (0-0,2) – 11 сільських рад [5, 6].

СНП Рокитнівського району помітно відрізняються як за окремими агрегованими показниками, так і за інтегрованими показниками. При цьому, слід зазначити, що у найгіршому стані знаходяться такі агреговані показники, як доходи населення, межі нормованих значень яких, у СНП району не перевищують значень 0,015 – 0,09 і їх стан може бути оцінений як критичний.

Оцінку екологічного розвитку СНП слід здійснювати з урахуванням наявності позитивних і негативних факторів у формуванні екологічного стану на території району.

У відповідності з цим нами пропонується здійснювати оцінку екологічного розвитку з використанням системи найбільш значимих базових показників, які об'єднані у споріднені підсистеми, а саме: якості питної води та якісного стану ґрунтового покриву.

На підставі аналізу розрахункових інтегрованих показників екологічного розвитку території СНП встановлено, що у найгіршому стані знаходяться агреговані показники, які характеризують якість питної води. Відповідно і інтегрований показник екологічного розвитку території СНП

оцінюється відносно низькими значеннями показників. Так, за інтегрованими показниками стан екологічного розвитку СНП району оцінюється як: задовільний у Блажівській, Борівській, Карпилівській, Томашгородській сільських радах (0,4-0,6); загрозливий у Глиннівській, Кисорицькій, Масевицькій, Старосільській (0,2-0,4); критичний у Біловізькій, Березівській, Вежицькій, Кам'янській, Рокитнівській, Сновидовицькій (0-0,2).

Слід зазначити, що на долю з критичним станом екологічного розвитку припадає 42,8 % СНП, що вказує на необхідність розробки комплексу природоохоронних заходів.

Таким чином, проведений аналіз оцінки екологічного розвитку СНП району, засвідчує, що сільські ради розподіляються у три групи за рівнем розвитку: задовільного стану (0,4-0,6) – 4 сільські ради; загрозливого стану (0,2-0,4) – 4 сільські ради; критичного стану (0-0,2) – 6 сільських рад.

Обґрунтування пріоритетів розвитку соціо-еколого-економічної системи СНП неможливе без проведення інтегральної оцінки стану цих систем.

Дані розрахунку інтегрального індексу СЕЕ розвитку СНП показали значну територіальну неоднорідність розвитку району. Найвищий індекс соціо-еколого-економічного розвитку має Карпилівська сільська рада (0,42), що відповідає задовільному стану. До другої групи сільських рад з індексами (0,20-0,36) соціо-еколого-економічного розвитку, що відповідає загрозливому стану відносяться: Борівська (0,36), Блажівська (0,33), Томашгородська (0,32), Рокитнівська (0,26), Старосільська (0,23), Глиннівська (0,3), Березівська (0,23), Вежицька (0,21), Масевицька (0,2). Критичний стан індексу соціо-еколого-економічного розвитку встановлений для: Кисорицької (0,16), Кам'янської (0,15), Сновидовицької (0,11) сільських рад.

Відповідно до рівнів СЕЕ розвитку СНП виникає потреба у визначенні стратегічного напрямку їх розвитку. Здійснити це можливо, використовуючи матричний підхід: типологію з поєднанням декількох індикаторів, які характеризують рівні соціо-еколого-економічного розвитку району.

У нашому випадку типологію СНП необхідно здійснювати за трьома ознаками: рівня соціального, економічного та екологічного їх розвитку, що дозволяє обґрунтувати стратегії подальшого стабільного функціонування і розвитку цих населених пунктів. Реалізується запропонована типологія з виділенням восьми груп СЕЕ систем СНП з наступними рівнями їх розвитку: 1- рівень економічного розвитку нижчий середнього значення, а соціального і екологічного - вищий середнього значення; 2 – рівні економічного та соціального розвитку нижчі середнього значення, а екологічного – вищі; 3 – рівні економічного та екологічного розвитку нижчі середнього, а соціального – вищий середнього значення; 4 – рівні соціального, екологічного та економічного розвитку нижчі середнього значення; 5 – рівні економічного та соціального розвитку вищі, а екологічного – нижчі середнього значення; 6 - рівні економічного розвитку вищі середнього, а соціальні та екологічні нижчі середнього значення; 7 - рівні економічного та екологічного розвитку вищі, а соціального – нижчі середнього значення; 8 – рівні економічного, екологічного та соціального розвитку вищі середнього значення.

На підставі аналізу та розподілення СНП за рівнями їх СЕЕ розвитку необхідно розробляти стратегічні напрями перспективного функціонування та розвитку їх СЕЕ систем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Основи стійкого розвитку: Навч. посіб. / Л.Г. Мельник. - Суми, 2006.
2. Основи стійкого розвитку: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. / Л.Г. Мельник, О.І. Карінцева, С.М. Шевченко, М.К. Шапочка, Е. Бун, Л. Хенс, Р.О. Перелет. - Суми: ВТД "Унів. кн.", 2005.
3. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації: монографія. – Луцьк: Надстир'я, 2001.- 528с.
4. Клименко М.О., Прищепя А.М. Дослідження тенденцій зміни індикаторів соціальної сфери на прикладі Рівненської області. //Вісник НУГВП. Збірник наукових праць. Випуск 3(39), Рівне, 2007.
5. Акимова Т.А., Хаскин В.В. Экология: Учебник для вузов. - М.: ЮНИТИ, 1998.
6. Касьянов П.В. Переход к устойчивому развитию: эколого-экономические предпосылки. - М.: Изд-во НУМЦ Госкомэкологии России, 1998.